

Даи Сижи

БАЛЗАК
И МАЛАТА КИНЕСКА ШИВАЧКА

Културна установа
Блесок

ЕДИЦИЈА УРБАН ФЛУИД

Copyright © Cultural Institution “Blesok”, 2006.
Copyright © Gallimard, 2000.
All rights reserved.

Наслов на оригиналот:
Dai Sijie, "Balzac et la Petite Tailleuse Chinoise"

Ниеден дел од оваа публикација не смее да биде репродуциран на кој било начин без претходна писмена согласност на издавачот.

објавувањето на оваа книга е делумно помогнато од
Министерството за култура на Република Македонија

CIP - Каталогизација во публикација
Народна и универзитетска библиотека „Св. Климент Охридски“,
Скопје

821.133.1-31

СИЖИ, Даи

Балзак и малата кинеска шивачка / Даи Сижи ; [превод од француски Василка Пемова]. - Скопје : Блесок, 2006. - 188 стр. ; 17 см. (Едиција Урбан флуид ; кн. 7)

Белешка за авторот: стр. 185

ISBN 9989-928-57-6
COBISS.MK-ID 66036490

Даи Сижи

**БАЛЗАК
И МАЛАТА
КИНЕСКА ШИВАЧКА**

превод од француски: Василка Пемова

Културна установа Б Л Е С О К
Скопје, Македонија, 2006

ГЛАВА I

Селскиот старешина имаше околу педесет години и седеше со скрстени нозе среде собата, близу до јагленот што гореше на огништето вкопано во подот. Ја разгледуваше мојата виолина. Меѓу нештата што во ова планинско село ги донесовме, ние „градските момчиња“, како што нè викаа Луо и мене, виолината беше единственото нешто што личеше на странско, на цивилизација, па затоа будеше сомнеж.

Еден селанец се приближи со петролејска ламба за да ја олесни идентификацијата на предметов. Старешината ја држеше виолината дигната и зјапаше во црната внатрешност на нејзиното тело, како да е внимателен цариник што бара дрога. Во неговото лево око забележав три крвави точки, една голема и две мали, со иста жар црвена боја.

Кревајќи ја виолината до нивото на очите, силно ја протресе, како да е убеден дека нешто ќе падне од црното дно на звучната кутија. Имав впечаток дека жиците ќе ѝ пукнат, а оброчите ќе ѝ се искршат на парчиња.

Речиси сите од селото дојдоа пред куќата на потпорници, загубена на врвот на планината. Мажи, жени, деца, се туркаа внатре, се бесеа на прозорците, се роеја пред портата. Откако ништо не падна од мојот инстру-

мент, старешината го доближи носот до црната дупка и долго и силно вдиша. Од тоа му затреперија неколку остри, долги и валкани влакна што му излегуваа од левата ноздра.

Сè уште не наоѓаше ништо сомнително.

Со грубите прсти ја допре едната жица, па другата... Непознатата резонанција ја смрзна толпата, како звукот да ги принуди да покажат некаква почит.

– Ова е играчка – свечено изјави старешината.

Од пресудава Луо и јас останавме без зборови. Разменивме тајни, но вознемирени погледи. Се прашував како ќе се заврши сево ова.

Еден селанец ја зеде „играчката“ од рацете на старешината, ја потупка со тупаниците по задната страна, па му ја предаде на друг маж. Едно време, виолината се движеше меѓу толпата. Никој не нè ни гледаше нас, двете нежни, слаби, исцрпени и смешни градски момчиња. Цел ден пешачевме по планината, па облеката, лицата и косите ни беа испрскани со кал. Изгледавме како две реакционерни војничкиња од пропагандните филмови, кои по изгубената битка ќе бидат фатени од суријата комунистички селани.

– Глупава играчка – со рапав глас коментираше една жена.

– Не – ја поправи селскиот старешина – буржоаска играчка што дошла од градот.

Ме обзеде студенило и покрај тоа што имаше оган во центарот на собата. Слушнав дека старешината додаде:

– Треба да ја запалиме!

Наредбава веднаш предизвика жива реакција кај

толпата. Сите почнаа да зборуваат во исто време, викаа и посегаа да ја грабнат „играчката“, за да го имаат задоволството со свои раце да ја фрлат во огнот.

– Старешино, тоа е музички инструмент – рече Луо колку што можеше посмирено – а мојов пријател е добар музичар. Навистина.

Старешината ја побара виолината и пак ја испитуваше. Потоа ми ја даде.

– Се извинувам, старешино – реков засрамено – не свирам толку добро.

Тогаш видов дека Луо ми намигнува. Збунето ја зедов виолината и почнав да ја штимам.

– Она што сега ќе го чуете, старешино, е соната од Моцарт – објави Луо, ладнокрвен како и претходно.

Престрашен, помислив дека полудел: веќе неколку години сите дела на Моцарт, или на кој и да е западен композитор, беа забранети во нашата земја. Во искиснатите чевли стапалата ми се замрзнаа. Се тресев додека студенилото пак се вовлекуваше во мене.

– Што е тоа соната? – недоверливо ме праша старешината.

– Не знам – пелтечев. – Нешто западно.

– Песна?

– Би можело да се каже – одговорив неодредено.

Тој миг во очите на старешината блесна искра на буден комунист, а гласот му стана непријателски:

– Како се вика твојава песна?

– Тоа личи на песна, а всушност е соната.

– Те прашувам како се вика! – изгуби трпение, ме гледаше право во очи.

Ме плашеа трите крвави точки во неговото лево

ОКО.

– Моцарт... – пропелтечив.

– Што Моцарт?

– Моцарт мисли на претседателот Мао – продолжи Луо место мене.

Каква храброст! Ама делотворна: како да слушна магични зборови, злобниот израз на лицето на старешината омекна. Очите му се озарија со широка блажена насмевка.

– Моцарт мисли на Мао секогаш – рече.

– Токму така, секогаш – се согласи Луо.

Додека ги стегав жиците на гудалото, околу мене одекна аплауз, но од тоа речиси се уплашив. Моите вкочанети прсти почнаа да прелетуваат по жиците, а Моцартовите фрази ми се враќаа во сеќавањето како добри пријатели. Лицата на селаните, пред малку толку мрачни, омекнуваа под влијание на Моцартовата весела музика, како што омекнува исушената земја по дождот, па под танцувачката светлина од петролејската ламба, лицата се претопија во едно.

Долго свирев, а Луо за тоа време запали цигара и мирно пушеше, како маж.

Тоа беше првиот ден од нашето превоспитување. Луо имаше осумнаесет години, јас имав седумнаесет.

*

Неколку збора за превоспитувањето: во црвена Кина, кон крајот на 1968, Големите кормилар на Револуцијата, претседателот Мао, еден ден поведе кампања што целосно ќе ја промени земјата: универзитетите беа

затворени и сите „млади интелектуалци“, значи момчињата и девојките што завршиле средно училиште, беа пратени на село за да бидат „превоспитани од сиромашните селани“. (По неколку години оваа нечуена идеја инспирираше еден друг револуционерен водач во Азија, Камбоџанец, да оствари еден уште поамбициозен и порадикален план: тој сите луѓе од главниот град, и млади и стари, ги протера „на село“.)

Вистинската причина за одлуката на Мао Цедунг не беше јасна. Дали сакал да се куртули од Црвената гарда што му се измолкнуваше од неговата контрола? Беше ли тоа фантазија на големиот револуционерен сонувач што сака да создаде нова генерација? Никој никогаш не го откри неговиот вистински мотив. Тогаш, Луо и јас често разговаравме тајно, како заговорници. Заклучокот беше следниов: Мао ги мразеше интелектуалците.

Не бевме првите ни последните заморчиња што ќе бидат употребени во овој голем експеримент со луѓе. Во почетокот на 1971 година стигнавме во куќата на потпорници, загубена во внатрешноста на планината, каде што јас за старешината свирев на виолина. Во споредба со другите, не ни беше лошо. Пред нас отишле милиони младинци и милиони ќе следуваат. Но, во таа ситуација имаше некаква иронија, бидејќи ни Луо ни јас немавме завршено средно училиште. Ја немавме привилегијата да учиме во институција за повисоко образование. Имавме поминато само три години во локалното училиште, кога како млади „интелектуалци“ нè пратија во планината.

Да не се лажеме, тешко можевме да бидеме сметани

за интелектуалци, особено затоа што знаењето што го добивме во локалното училиште беше никакво. Меѓу дванаесеттата и четиринаесеттата година моравме да чекаме Револуцијата да заврши, за пак да се отвори училиштето. А кога конечно пак се запишавме, нè обзедоа очај и тага: од распоредот беа избришани математиката, физиката и хемијата, па оттогаш натаму „основните знаења“ беа ограничени на индустријата и земјоделството. На кориците на нашите учебници стоеше слика на работник со капа и со дигнат чекан во раката силна како на Силвестер Сталоне. До него стоеше селанка, односно комунистка преправена како селанка, и носеше црвена шамија. (Според вулгарната шега што кружеше меѓу учениците, таа си ја ставила влошката околу главата). Неколку години ваквите учебници и Маовата *Мала црвена книга* го сочинуваа нашиот единствен извор на интелектуално знаење. Сите други книги беа забранети.

Прво не нè примија во средно училиште, па ни ја доделија улогата на млади интелектуалци, бидејќи нашите татковци беа етикетирани како „непријатели на народот“, иако тежината на злосторите што им ги припишуваа не беше иста.

Моите родители беа доктори. Татко ми беше специјалист за бели дробови, а мајка ми за инфективни болести. Обајцата работеа во болницата во Шенгду, град со четири милиони жители. Нивната вина беше во тоа што беа „смрдливи научни авторитети“, со скромна провинцијална репутација, бидејќи Шенгду беше главен град на Сечуан, провинција со популација од сто милиони жители, далеку од Пекинг, но близу до

Тибет.

Во споредба со мојот, татко му на Луо беше навистина славен, тој беше забар чие име беше познато низ цела Кина. Еден ден, пред да се случи Културната револуција, тој на своите студенти им споменал дека му ги поправил забите на Мао Цедунг, како и на госпоѓа Мао и на Џанг Џеши, кој беше претседател на Републиката пред да ја преземат комунистите. Право говорејќи, имаше и такви кои, принудени секојдневно да го гледаат портретот на Мао, со години, навистина забележале дека забите му се жолти, како да се валкани, но никој тоа гласно не го кажал. И, ете, туку така, еден познат забар јавно соопштува дека Големиот кормилар на Револуцијата си ставил протеза. Тоа беше поголемо од која и да е дрскост, беше лудачки и непростлив злостор, полошо од издавање тајна за националната безбедност. Неговата вина беше уште поголема бидејќи, за своја несреќа, тој се осмели да ги спомене имињата на Мао и неговата брачна другарка заедно со најголемото гѓуре на светот: Џанг Џеши.

Многу години семејството на Луо живееше во станот до нас, на третиот, а воедно и последен кат, на зградата од тули. Тој беше четврти син на татка си и единственото дете на мајка си.

Не претерувам кога ќе речам дека Луо ми беше најдобриот пријател. Заедно пораснавме, поминавме низ разни, често тешки, искуства. Многу ретко се пречкавме.

Никогаш нема да заборавам дека еднаш се степавме, односно тој ме удри. Тоа беше во летото, 1968. Тој имаше околу 15 години, јас штотуку наполнив четири-

наесет. Тоа попладне имаше голем политички собир на игралиштето на болницата каде што работеа нашите родители. Обајцата знаевме дека цел на нападот ќе биде татко му на Луо, дека го чека уште една јавна осуда. Кога приближуваше пет часот и никој не се беше вратил, Луо ме замоли да појдам со него во болницата.

– Ќе прибележиме кои се тие што го обвинуваат и го тепаат татко ми – ми рече. – Па ќе им се одмаздиме кога ќе пораснеме.

На игралиштето се точкаа црни глави. Денот беше многу топол. Звучниците беа пуштени колку што можеше посилено. Татко му на Луо клечеше на колена пред главната говорница. На вратот му висеше бетонска плоча закачена за жица толку длабоко врежана во кожата, што не се гледаше. На плочата беа напишани неговото име и неговиот злостор: РЕАКЦИОНЕР.

И од таму каде што стоев, триесетина метри подалеку од него, ми се чинеше дека можам да ја видам црната дамка што врз земјата ја направила неговата пот.

Заканувачки машки глас ечеше преку звучникот.

– Признај дека спиеше со медицинската сестра!

Татко му на Луо сè повеќе ја наведнуваше главата, така што се чинеше дека вратот му се крши под товарот на бетонската плоча. Еден маж му тутна микрофон под устата и се слушна слабо, треперливо „да“.

– Кажи ни што се случи! – ’ржеше од звучникот гласот на инквизиторот. -- Ти прв ја пишна или таа тебе?

– Јас.

– А потоа?

Следуваа неколку секунди тишина. Потоа целата

толпа викна во еден глас:

– А потоа?

Овој повик, сочинет од две илјади гласови, како гром ни одекна над главите.

– Јас продолжив... – рече обвинетиот.

– Продолжи! Детали!

– Но, штом ја допрев – признаваше татко му на Луо – паднав... во облаци и магла.

Си отидовме додека групата фанатични инквизитори пак се разулавуваше. На патот кон дома одеднаш ми потекоа солзи по образите и сфатив колку всушност го сакам својот стар сосед, забарот.

Во тој момент, без да каже збор, Луо ме удри. Ударот ми дојде толку ненадејно, што за малку ќе паднев.

*

Во 1971 ние двајцата – едниот син на пулмолог, другиот син на озлогласен класен непријател кој ја имал таа привилегија да му ги допре забите на Мао – не се разликувавме многу од стотината „млади интелектуалци“ што беа протерани на планината позната како Небесен Феникс. Со тоа име на поетски начин беше сугерирана нејзината застрашувачка висина; кутрите врапчиња и обичните птички никогаш не би можеле да се вивнат кон нејзиниот врв, тоа беше резервирано за крилестите суштества врзани за небото: моќни, митски и длабоко осамени.

Немаше пат до планината, само тесна патека што се издигаше меѓу огромната маса од карпи, камени шилци, ридови и издигнатини со секакви облици. За

да здогледаш силуета на автомобил, за да чуеш сирена како знак на цивилизацијата, за да мириснеш храна од ресторан, требаше два дена да пешачиш по нерамниот терен на планината. Стотина километри подалеку, на брегот на реката Ја, се наоѓа гратчето Јонг Џинг, а тоа беше најблискиот град. Единствениот човек од Западот што стапнал тука бил францускиот мисионер отец Мишел, кој се обидува да најде нов пат до Тибет, во четириесеттите.

„Областа на Јонг Џинг е интересна, особено е забележлива една планина што мештаните ја викаат Небесен Феникс“, си запишал овој езуит во дневникот за патувањето. Позната е по бакарот, во неа дамна ковале монети. Легендата вели дека во првиот век императорот на династијата Хан му ја подарил планината на својот љубовник, еден од главните евнуси во местово. Кога гледам горе кон вртоглавите стени што се издигаат од сите страни, здогледувам тесна патека што тргнува од темните пукнатини на искосените карпи, па се чини како да се губи во магливиот воздух. Неколку носачи, натоварени како стока, на чии грбови со кожени ремени беа прицврстени големи кошници полни со бакарна руда, се спуштаа по патеката. Имам слушнато дека производството на бакар опаѓа со години, пред сè поради недостиг на средства за транспорт. Сега, особено географски услови на планината ги навеле локалните жители да одгледуваат опиум. Ми советуваа да не се качувам: сите одгледувачи на опиум се вооружени. По бербата, времето си го трошат напаѓајќи ги сите што ќе поминат оттаму. Така, се задоволив со тоа оддалеку да го гледам ова диво и осамено место покриено

со многу џиновски дрва, испреплетени лијани и бујна вегетација, така што човек очекува некој разбојник секој момент да му скокне од сенките.“

Небесниот Феникс опфаќаше дваесеттина села расфрлани околу единствената патека или скриени во темните долови. Вообичаено беше секое село да прими пет или шест момчиња од градот. Но нашето село, пикнато на врвот и најсиромашно од сите, можеше да прими само двајца: мене и Луо. Нè сместија во истата куќа на потпорници каде што старешината на селото ја испитуваше мојата виолина.

Ова здание му припаѓаше на селото и не беше изградено за некој да живее во него. Под него, во просторот меѓу дрвените потпорни греди на подот, имаше кочина во која живееше една голема, надуена свиња, исто така сопственост на заедницата. Куќата беше изградена од груби дрвени штици, сидовите не беа обоени, немаше таван и служеше како амбар за пченка и ориз и како складиште за поправање алатки. Беше и идеално место за тајни средби на прелубниците.

За време на годините на нашето превоспитување, во куќата никогаш немаше мебел, немаше дури ни маса, ни столче, само два грубо направени кревети ставени покрај сидот на оваа ниша без прозорци.

Сепак, нашиот дом наскоро стана централна точка на селото: сите доаѓаа тука, вклучително и старешината чие лево око секогаш беше дамкосано со трите капки крв.

Сето тоа беше благодарение на еден друг „феникс“, мал, речиси минијатурен, попрizeмен, чиј господар беше мојот пријател Луо.

Тоа, всушност, не беше вистински феникс, туку горд петел со пердуви како на паун, зеленкасти со темно сини линии. Под правливото стакло, тој брзо ја спушташе главата и со остриот абносов клун го клукаше невидливиот под, додека стрелката бавно се вртеше по бројчаникот. Потоа ја дигаше главата, широко го отвораше клунот и ги тресеше пердувите, видливо задоволен, заситен од непостојните зрнца ориз.

Колку беше мал будилников на Луо, со петелот што се мрдеше секоја секунда! Најверојатно поради тоа селскиот старешина не го забележа кога дојдовме. Го собираше во една рака и милно му свонеше алармот.

Пред да дојдеме, во селото немало будилник, ни рачен, ни сиден часовник. Луѓето секогаш живееле гледајќи ги изгревот и залезот на сонцето.

Нè зачуди тоа што будилникот имаше вистинска моќ над селаните. Речиси стана предмет на обожување. Сите доаѓаа да го видат, како нашата куќа на потпорници да беше храм. Секое утро истиот ритуал: селскиот старешина одеше горе–долу, пушејќи бамбусово луле, долго како старинска пушка, цело време внимателно набљудувајќи го часовникот. Точно во девет часот со долго остро свиркање ги повикуваше селаните да одат да работат по нивите.

– Време е! Слушате ли? – викаше кон околните куќи. – Време е да ринтате, бандо мрзлива! Што чекате, воловски копилиња?

Ни Луо ни јас немавме волја за работата што нè тераа да ја работиме на планината со стрмни патчиња

што се издигаа високо дури не исчезнат во облаците, толку тесни патчиња во кои ни најмалата кола не можеше да се збере, па човековото тело беше единствено превозно средство.

Она што најмногу нè ужасуваше беше тоа што носевме кошници со измет на своите грбови. Дрвените кошници беа полуцилиндрични и специјално беа направени за пренос на сите видови ѓубре, човечко и животинско. Секој ден ги полневме „грбните кошници“ со фекалии и вода, ги стававме врз грбовите и се качувавме по планината до полињата што често се наоѓаа на вртоглави височини. При секој чекор ја слушавме отпадната вода како плиска точно зад нашите уши. Полутечната смеса протекуваше од капакот и ни капеше по телата. Драги читатели, ќе ве поштедам од деталите за сопките бидејќи, како што можете да замислите, и најмалиот погрешен чекор можеше да биде фатален.

Еден ден, рано наутро, помислата за кошниците што нè чекаа ни ја одземаше волјата да станеме. Сè уште бевме во креветите, кога чувме дека селскиот старешина се приближува. Беше речиси девет часот и штом Луо го здогледа петелот како клука му текна една генијална идеја: со малото прсте ги помести стрелките на часовникот назад за еден час. Продолживме да спиеме. Колку ни беше пријатно тоа продолжено утро, особено зашто знаевме дека селскиот старешина надвор чекори напред-назад, пушејќи го долгото бамбусово луле. Смелоста на нашиот трик многу ја намали огорченоста што ја чувствувавме кон поранешните одгледувачи на опиум кои, сега кога комунистичкиот режим ги претвори во „сиромашни селани“, беа задол-

жени за нашето превоспитување.

По тоа историско утро ни премина во навика да го менуваме времето на будилникот. Сè зависеше од тоа како се чувствувавме, физички и психички. Понекогаш, место да го враќаме, го поместувавме часовникот еден или два часа понапред, за порано да си ја завршиме работата.

На крајот, веќе не знаејќи колку е часот, ја загубивме претставата за реалното време.

*

Често врнеше на планината Небесен Феникс. Врнеше речиси секои два од три дена. Ретко имаше бури и поројни дождови, туку претежно беа оние слаби, постојани, здодевни дождови, за кои се велеше дека никогаш нема да престанат. Облиците на стените и карпите околу нашата куќа на потпорници се претопуваа во злокобна магла и таквиот мек, нереален изглед на пределот нè онерасположуваше, особено затоа што во внатрешноста на куќата живеевме во постојана влага, па мовта нагризуваше сè околу нас и секој ден сè повеќе нè опкружуваше. Полошо беше отколку да живеевме во подрум.

Некои ноќи, Луо не можеше да спие. Стануваше, ја палеше петролејката, на сите четири се вовлекуваше во креветот и во полутемнината ги бараше догорчињата што ги фрлил. Кога ќе ги извлечеше, крснозе седнуваше на креветот, ги собираше влажните догорчиња во парче хартија (често во некое драгоцено писмо од семејството), па ги сушеше на огнот од петролејката.

Потоа ги тресеше догорчињата и ги собираше ронките тутун со внимателност на часовничар, без да изгуби ни ронка. Кога ќе завршеше со правењето на цигарата, тој ќе ја запалеше, па ќе ја изгаснеше ламбата. Пушеше во темнината седејќи, слушајќи ја ноќната тишина, во која се огласуваше гровтањето на свињата која, токму под нашата соба, се валкаше во ѓубрето.

Понекогаш дождот траеше подолго од обично и недостигот од цигари се продолжуваше. Еднаш, Луо ме разбуди среде ноќ.

– Веќе не наоѓам догорчиња, ни под креветот, ни на друго место.

– Па?

– Се чувствувам потиштено – ми рече. – Би сакал да ми отсвириш нешто на виолината?

Веднаш го сторив тоа. Додека свирев, сè уште нерасонет, одеднаш помислив на нашите родители, неговите и моите: кога пулмологот или славниот стоматолог што постигнал толку многу би можеле да ја видат, оваа ноќ, светлината на петролејката како трепери во нашата куќа на потпорници, кога би можеле да ја слушнат виолинската арија што се меша со гровтањето на свињата... Но, никого немаше. Ни селаните од селото. Најблискиот сосед се наоѓаше барем стотина метри подалеку.

Надвор паѓаше дожд. Случајно, тоа не беше вообичаениот дождец, туку еден тежок, суров порој што го слушавме како тропа по црепот од покривот, над нашите глави. Без сомнение, тоа придонесуваше Луо да биде уште попотиштен: бевме осудени да го поминеме сиот живот во превоспитување. Вообичаено, млад

потомок од нормално семејство, на работници или на интелектуалци револуционери, кој не прави глупости, според париските весници, имаше стопроцентна шанса да го заврши превоспитувањето за две години, пред да се врати во градот кај своите родители. Но, за децата од семејствата прогласени за „непријатели на народот“, можноста да се вратат беше минимална: три промили. Математички зборувајќи, Луо и јас бевме „загубени“. Ни преостануваше веселата перспектива да остариме и да ни побелат косите, да умреме и така да завршиме замотани во бел чаршав, во куќата на потпорници. Навистина имаше причина да се чувствуваме потиштени, измачени, да не можеме да ги затвориме очите.

Таа ноќ прво свирев дело од Моцарт, па едно од Брамс и една соната од Бетовен, но дури ни последно-во не успеа да го орасположи мојот пријател.

– Пробај уште нешто – ми рече.

– Што сакаш да слушнеш?

– Нешто повесело.

Мислев, се преслушував за мојот скуден музички репертоар, но не ми текна на ништо.

Луо почна да пее рефрен од некоја револуционерна песна.

– Ти се допаѓа? – ме праша.

– Добро е.

Веднаш почнав да го придружувам со виолината. Тоа беше тибетанска песна, чии зборови Кинезите ги промениле за да сочинат пофалба за славата на претседателот Мао. И покрај тоа, аријата ја сочувала животната радост и нескротливата сила. Адаптацијата